

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KAMUOYUNUN OLUŞMASINDA MİTINGLERİN İŞLEVİ*

Fahri YETİM

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanan Milli Mücadele'nin temel dinamikleri incelendiğinde; bunun iç dinamiklerinin en önemlilerinden birinin Türk milletinin bağımsız yaşama azminin ve direnme gücünün olduğu görülür. 20. yüzyılın özgün gelişmeleri içinde yer alan Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda Türk milleti, tarihinin en bunalımlı devresinde girdiği varoluş mücadelesinde gücünü, kendi azim ve kararına dayandırmıştır. Ulusun bu gücünü ortaya koyması ilk aşamada, dönemin en etkili kamuoyu oluşturma aracı olan mitingler vasıtasıyla olmuştur. Bu çalışmada Milli Mücadele'nin eylemsel hazırlık devresi içinde; "Kuvay-ı Milliye Ruhu"nun da canlanmasına, bağımsız Türk devletinin kuruluşuna giden yolda kitlelerin mobilizasyonunda ve direniş yönünde kamuoyunun oluşmasında mitinglerin işlevi üzerinde durulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER

Miting, Milli Mücadele, Kamuoyu, Müdafaa-i Hukuk, Mustafa Kemal.

*Bu makale, 1994 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, "Milli Mücadele Döneminde Mitingler (1918-1920)" adıyla yazar tarafından yapılan yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

THE ROLE OF THE MEETINGS IN FORMATION OF PUBLIC OPINION DURING THE TURKISH NATIONAL WAR OF INDEPENDENCE

Fahri YETİM

Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Arts and Sciences

A study of the major dynamics of the Turkish national war of independence, which resulted in the proclamation of the modern Turkish Republic, reveals that one of the most prominent of these internal dynamics is the power of resistance and the resolution of independence of the Turkish nation. The Turkish nation, who was involved in the Turkish war of independence as one of the most peculiar developments of the 20th century, found the power he needed in his struggle of survival in one of the darkest periods of its history, in his own resolution and determination. Initially, national power was revealed by the nationwide meetings, which had been one of the most influential instruments of forming public opinion at that time. Thus, the present study focuses, with reference to the preparatory stage of the phase of action of the Turkish national war of independence in particular, on the role of the meetings in the formation of public opinion; in the mobilization of the masses inciting them to be involved in the way leading to the foundation of an independent Turkish state; and the revival of the spirit of “national forces”.

KEYWORDS

Meeting, National War of Independence, Public opinion, Defense of Rights, Mustafa Kemal.

1.GİRİŞ

Milli Mücadele, Türk ulusu için topyekün bir savaş olmuştur. Maddi imkânların son derece sınırlı olduğu bir dönemde Türk ulusu tam anlamıyla bir “varoluş” mücadelesi vermiştir. 20. yüzyılda örneklerine daha sonra da rastlanılacak olan ve “yeni dünya düzeni” olarak adlandırılan, statükonun yeniden belirlendiği Birinci Dünya Savaşı sonunda; Türk ulusuna dayatılmak istenilen ve bağımsızlığının elinden alınmasını öngören Sevr projesine karşı Türk halkı, tarihinin en anlamlı savaşını vererek bu topraklarda sonsuza kadar var olacağını ortaya koymuştur.

Mondros Mütarekesi¹ sonrasında yaşanan işgallere karşı müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin öncülüğünde, daha çok hukuk zemininde ve bölgesel ölçekte başlayan direniş hareketi; özellikle İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’dan başlattığı programlı hareketle bütünleşerek kitlesel boyutlara ulaşmıştır. İtilaf Devleti’nin işgallerinin ilk dönemlerinde genel olarak sessizliğini koruyan ve bu işgalleri bir ölçüde mütareke koşullarının sonucu olarak gören Türk ulusu, hiçbir haklı gerekçeye dayanmayan ve ilhak boyutlarına varan, İzmir’den başlayan Yunan işgallerine karşı bütün gücüyle tepki göstermiştir. Bu tepki ilk aşamada mitingler şeklinde olmuştur. İşgalin hemen ardından İstanbul ve Anadolu’da başlayan mitingler dönemi, Maraş’ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine İtilaf Devletleri’ne karşı bir tepki ve direnme hareketine dönüşerek Milli Mücadele’nin fiilen başlamasını sağlamıştır.

Bu çalışmada; ağırlıklı olarak 15 Mayıs 1919 ertesinde görülen ve giderek yurt sathına yayılan mitinglerin direniş yönünde kamuoyunun oluşmasında, bağımsızlık düşüncesinin gelişmesinde dolayısıyla Milli Mücadeledeki etkileri üzerinde durulmuştur.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Miting Kavramı

Genel olarak önceden belirlenmiş bir amaç için geniş katılımlı bir toplantı şeklinde tanımlanabilen miting; ifade özgürlüğünün bir kullanılış biçimi olarak ortaya çıkmış olup, toplantı ve gösteri özgürlüğünün de özel bir şeklidir. Diğer bir tanıma göre ise miting, kamuoyunun birleştiği bir

¹ Milli Mücadele’nin; diyalektik olarak dinamiklerinden birini oluşturan ve emperyalizmin tezlerini içeren Mondros Mütarekesi’nin tam metni ve uygulamaları ile ilgili olarak başlıca şu kaynaklara bakılabilir: Tevfik Bıyıkhoğlu, “Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı”, **Türk İstiklal Harbi**, C.I, Ankara, 1962; Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1973; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılap Tarihi**, C.III, K.IV, Ankara, 1991; Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri**, (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları), C.I, Ankara, 1953.

amacı siyasal iktidara ve dünyaya bildirmek için yapılan hareketsiz ve yürüyüşlü toplantılardır (Ülken, 1969, 208). Miting, siyasal ve sosyal bir amaç taşıyabildiği gibi bazen de ekonomik bir amaç taşıyabilir. Mitinglerde açık yerler ve meydanlar kullanılır. Çünkü miting kural olarak çok sayıda kişinin katıldığı bir toplantı çeşididir. Mitinglerde herhangi bir konunun açıklanarak o toplantıdakilere benimsetilmesinden çok, belli bir topluluğun, belli bir konudaki tutumunun siyasal iktidarı ve kamuoyunu etkileyecek şekilde ifade edilmesi amacı güdülür. Böylece bazı konularda halkın bilgilendirilmesi de sağlanmış olur.

2.2.Kamuoyu

Sosyal psikologlar kamuoyuna ve kamu kanaatlerine kişisel, sosyologlar ise bir grup olayı olarak bakarlar, siyaset bilimcileri ise bu olguyu bir kitle (mass) olayı olarak ele almaktadırlar. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü kamuoyunu, "bir sorun üzerine halkın düşüncesi, kanısı" olarak tanımlamaktadır. Oxford sözlüğünde ise "public opinion" olarak geçen kamuoyu terimi Osmanlı Türkçesinde ilk kez Arapça sözcüklerden Farsça izafet yapılarak oluşturulan "efkâr-ı umumiye" tamlaması ile ifade edilmiştir. "Umumi Efkar", "Amme Efkarı", "Halk Efkarı" gibi çeşitli terimler de tarihsel süreç içinde kullanılmıştır. Bu terimlere dayanılarak kamuoyunun çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Genellikle tutulan bir tanıma göre kamuoyu, tartışmalı bir konuda ifade edilen fikirler, görüşler ve kanaatlerdir (Meray, 1954, 7). Diğer bir tanıma göre kamuoyu "büyük halk topluluklarının görüş, anlayış, düşünce ve duyguları ile olaylar karşısında genel yargı ve gösterdiği tepkidir" (Girgin, 1982, 247) ².

2.3.Bir Kamuoyu Oluşturma Aracı Olarak Miting

Mitinglerde başlıca hedef belirlenen amaç doğrultusunda kamuoyu oluşturmaktır. Bu yönde çok önemli bir araç olan mitingler, kendilerine muhatap seçtikleri unsurlara çarpıcı mesajlar verirler. Doğası gereği mitingler geniş kitleleri içerdiğinden amacın meşruluğu ve teknik olanaklar nisbetinde görüş ve davranış birliğinin oluşmasını hızlandırabilirler.

Demokratik toplumlarda kamuoyunun oluşumu genellikle üç tabakalı piramide benzetilir. Piramidin tabanını meydana getiren alt ve geniş tabakada halk yığınları yer alır. Bu yığınlar kamuoyu açısından pasif bir özelliğe sahiptir. Piramidin orta tabakasını "ilgililer", ilgili azımlık denilen aktif halk grubu oluşturur. Bu tabakanın özelliği iç ve dış politikanın oluşumu

2 Kamuoyu kavramı üzerine zengin literatür ve yapılan diğer tanımlamalar için bkz: Arsev Bektas, **Kamuoyu İletişim ve Demokrasi**. Bağlam Yay. İstanbul, 2000, s.40 vd.

sürecine ilgi duyması ve bu sürece katılmasıdır. Piramidin tepesinde ise “kamuoyu yaratıcıları” denen fertler ve gruplar bulunur. Kamuoyu yaratıcıları toplum içinde çok büyük bir grubu teşkil etmemekle beraber kamuoyunun hem kapsamı, hem de oluşturulması bakımından çok önemli rol oynarlar. Buradan çıkan bir başka tanıma göre ise kamuoyu, çoğunlukla kamuoyu yaratıcılarının önce kendi kafalarında şekillendirdikleri sonra toplum içinde dolaşıma sunarak etrafa yaydıkları kanaatlerdir (Sezer, 1972, 24).

Görüldüğü gibi kamuoyu; aktif, yaratıcı grubun, diğer alt grupları çeşitli unsurlarla harekete geçirmesiyle oluşmaktadır.

3.MİLLİ MÜCADELE MİTİNGLERİ VE TÜRK KAMUOYU

3.1.İstanbul Mitingleri

Milli Mücadele’de mitingler dönemi genel olarak İzmir’in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra (15 Mayıs 1919) başlamıştır. Mondros işgal süreci içinde biriken Türk ulusunun tepkisi bütün yalınlığıyla bu dönemden itibaren ortaya konulmuştur. Resmen olmasa da fiilen İtilaf Devletleri’nin işgali altında bulunan İstanbul’da, sayıları yüzbinleri aşan kalabalıkta, heyecan ve coşku içinde yapılan mitingler kısa zamanda Anadolu’ya da yayılarak yurt çapında etki göstermiştir. İşgal dönemi boyunca Türk ulusunun karşılaştığı zulümlerin diyalektik bir sonucu olarak ortaya çıkan bu heyecan dalgası, adeta ulusun üzerine çökmüş olan ölü toprağının atılarak özgüveninin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Selahattin Tansel’in de belirttiği gibi; “ne limanda demirlemiş bulunan büyük düşman donanmasının şehre çevrilmiş olan topraklarının namluları, ne de İstanbul sokaklarında tüfeklerinin ucunda parlayan süngüleriyle dolaşan müttelik askerleri, vatanlarından bir parçanın kopup gitmesi karşısındaki duygularını dile getirmek isteyen İstanbul halkını coşkun bir sel haline gelmekten men edebildi” (Tansel, 1991, 245).

İzmir’in işgali haberinin duyulmasıyla İstanbul’da ulusal yas ilan edilerek yoğun miting faaliyetlerine girildi. Türk Ocakları’nın öncülük ettiği bu faaliyetlerden ilki 18 Mayıs 1919 tarihli Darülfünun toplantısıdır. Darülfünun konferans salonunda yapılan ve Tıp Fakültesi müderrislerinden Akil Muhtar (Özden)’in başkanlık ettiği toplantıda doktor Besim Ömer (Akalm) ve müderris Muslihiddin Adil (Taylan), Rıza Tevfik (Bölükbaşı) ve muallim Yusuf Razi (Bel) Bey’ler konuşma yapmışlardır. Toplantı sonunda, yaşanan Yunan işgali karşısında takımlacak tavır şu şekilde belirlenmiştir:

- İşgali protesto etmek,
- Vazifenin kutsiyetini bilerek amil olacak bir kuvvet, bir talebe heyeti teşkil etmek.

- Müdürris ve muallimleri pîşva (reis, başkan) görmek,
- Milletin vicdanı için hakiki seferberlik ilan hudutta, içeri girmişse orada mücadele etmek,
- Mektepleri seddetmek (Arıburnu, 1975, 9; İzmir Fecayii, 64; İstiklal, Memleket, Vakıt, İkdâm, 19 Mayıs 1919).

Bu toplantının ardından İzmir'in işgalini protesto etmek için 19 Mayıs 1919'da yaklaşık seksen bin kişinin katıldığı Fatih Mitingi yapıldı. Halide Edip (Adıvar), Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Selahattin Bey, Hüseyin Ragıp (Baydur), Tahsin Fazıl Bey ve Darülfünun hocalarından Meliha Hanım halkı heyecanlandıran ve coşturan konuşmalar yaptılar. Miting sonunda şu kararlar alındı:

- 1-Saray-ı Hümayun'a bir heyet giderek İzmir'in ilhakını protesto edecek ve padişah efendimizden milletin arzularını kabul etmesini ve bütün milletin itimadını kazanacak bir kabine teşkilini niyaz edecek.
- 2-Amerika mümessiline bir protestoname verilecek.
- 3-Amerika milletine keşide olacak bir telgrafta; "Siz bize prensiplerinize bu cesareti verdiniz. Bugün bizi müdafaa etmeniz lazımdır. Bugün Fiume'yi³ müdafaa ediyorsunuz, sonra birbuçuk milyon müslümanı ikiyüz bin Rum'a veriyorsunuz. Bu büyük bir haksızlık" denilecektir (İzmir Fecayii, 81, İstiklal, Vakıt, Memleket, Tasvir-i Efkâr, İleri, 20 Mayıs 1919).

Alınan kararlarla ilgili olarak padişahın milletin itimadını kazanacak yeni bir kabine teşkili konusunun, Sivas Kongresi sonrasında Damat Ferit hükümetinin yerine Ali Rıza Paşa hükümetinin getirilmesiyle gerçekleştiğini görmekteyiz. Her ne kadar bunda Mustafa Kemal Paşa'nın Damat Ferit hükümetine karşı verdiği siyasal mücadele birinci planda etkili olduysa da; padişahın oluşan kamuoyu tepkisini de dikkate aldığı kabul etmek gerekir.

20 Mayıs 1919'da, Üsküdar Doğancılar Meydanı'nda yaklaşık otuz bin kişinin katıldığı ikinci İstanbul Mitingi yapıldı. Şair Talat Bey, Ferruh Niyazi Bey ve Asri Kadınlar Cemiyeti adına Sabahat Hanım, Üsküdar Sultanisi muallimi Mazhar Bey (Gazetelerde Muzaffer Bey diye geçiyor), kızı Naciye Hanım, Üsküdar Sanayi Mektebi muallimesi Zeliha Hanım, Necdet Bey ve son olarak Hamdi Bey vatanperverlik yolunda heyecanlı konuşmalar yapmışlardır (Arıburnu, 26, Memleket, İstiklal, Vakıt, 21 Mayıs 1919).

Miting sonunda alınan şu kararın basın yoluyla tüm dünyaya duyurulması kararlaştırılmıştır:

3 Birinci Dünya Savaşı sonunda İtalya ile Yugoslavya arasında sorun olan Rijeka şehrinin İtalyanca adı.

“Halkı Türklerle yerleşik olan bütün yerlerin, ulusun geleceği ve yaşamı için bölünmez bir bütün olduğu hakkında dünkü mitingde açıklanan görüşlere tamamen katılarak ve en büyük intikamın çalınan bir hakkın geri alınması konusunda gösterilecek tepkiyi şiddetle protesto şeklinde basın yoluyla bütün dünyaya bildirmeğe karar verildi” (İzmir Fecayii, 90-94, İstiklal, Memleket, İleri, Vakit, 21 Mayıs 1919).

22 Mayıs 1919’da Tıbbiyeli öğrencilerin öncülük ettiği Kadıköy miting yapıldı. Kadıköy belediye dairesi önünde ve kalabalık bir toplulukla yapılan mitingde Fahrettin Hayri (Kösem), Hüseyin Suat (Yalçın), Münevver Hanım ve Halide Edip Hanım halkı heyecanlandıran konuşmalar yaptılar. Hüseyin Suat Bey konuşmasında; Wilson Prensipleri’ne uyulmayışı nedeniyle ülke savunmasının kendi omuzlarına düştüğünü belirtiyordu (İzmir Fecayii, 104-105, Arıburnu, 36, İstiklal, İleri, Vakit, Yeni Gazete, 23 Mayıs 1919).

İzmir’in işgali dolayısıyla buna tepki olarak yapılan İstanbul mitinglerinin en görkemlisi 23 Mayıs 1919’daki Sultan Ahmet mitingidir. Yaklaşık iki yüzbin kişinin katıldığı miting için hazırlanan beyannamede; Müslüman Türk halkına dua için çağrıda bulunuluyor, vatanını seven her müslümanın bu toplantılara katılması isteniliyor, öldürücü felaketlerin yaşandığı, camilerin ve mukaddesatın çiğnendiği öne sürülerek vatanın imdadına koşmaları için Sultan Ahmet mitingine katılmaları isteniliyordu (Güner-Kabataş, 1990, 78).

Mitingde Mehmet Emin Bey (Yurdakul), Fahrettin Bey, Halide Edip Adıvar, Doktor Sabit Bey konuşmalar yapmışlardır. Halide Edip Hanım konuşmasında; Avrupa’nın asırlardan beri sürdürdüğü sinsi istila siyasetinin Türk toprakları üzerinde en vicdansız şekilde tecelli ettiğini; ayda, yıldızlarda zapt edilecek müslüman ve Türk toprağı olsa buraya da istila ordusu göndereceklerini ifade ederek Avrupa’nın emperyalist karakterini vurgulamıştır (İstiklal, Yeni Gazete, 24 Mayıs 1919).

Miting sonunda alınan kararlarda; kutsal vatanın uğradığı işgal noktalarının boşaltılmaya kadar makam-ı saltanat etrafında Türk halkı olarak demir bir çember olacakları, memlekette siyasi ihtirasların sona ermesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca heyecanlarını kasten sakinleştirmek isteyenleri lanetlediklerini ve saltanat şurasının olağanüstü toplanmasının gerektiği belirtilmiştir (İzmir Fecayii, 111-133, Arıburnu, 50-51, Kaplan-Enginün, 100-102, İstiklal, Yeni Gazete, Alemdar, Vakit, İkdam, 24 Mayıs 1919).

Türk halkının işgaller karşısında bu olağanüstü tepkisi karşısında İtilaf Devletleri İstanbul hükümetine baskı yaparak 25 Mayıs’ta İstanbul’daki mitingleri yasaklamışlar (Alemdar, 26 Mayıs 1919); ancak buna rağmen 30 Mayıs’ta yine Sultan Ahmet’de yaklaşık yüz bin kişinin katıldığı bir miting daha yapılmıştır. Mitingde İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Hamdullah Suphi (Tanrıöver) gibi Türk edebiyatının önde gelen isimleri ve Şüküfe Nihal Başar, Doktor İsmail Hakkı Bey gibi şahsiyetler konuşma yapmışlardır.

Hamdullah Suphi Bey konuşmasının bir bölümünde; “Yunanlıları istemiyoruz. Eğer mutlaka bu vatan parenin alınması icap ediyorsa İngilizler, Amerikalılar alsınlar!” derken topyekün vatanın kurtuluşu konusunda endişesini de yansıtıyordu (Tasvir-i Efkâr, İstiklal, Memleket, 31 Mayıs 1919).

Miting sonunda alınan kararların özünü yansıtan şu ifadeler; “kemâl-i azm ile hakkımızı istemede son dereceye kadar ısrar edeceğiz. Biz Türk ekseriyeti haiz olan memleketlerin birliğine vaki olan tecavüzü, âlem-i medeniyet huzurunda protesto ediyoruz” ulusal direniş yönünde kararlılığı gösteriyordu (Tasvir-i Efkâr, İstiklal, İleri, Memleket, 31 Mayıs 1919).

3.2. Anadolu’da Yapılan Mitingler

Yunan ordusunun İzmir’i işgal edeceği haberinin bölge halkı tarafından öğrenilmesi üzerine İzmirli 14 Mayıs 1919 gününün gecesinde, Yahudi mezarlığı olarak bilinen Maşatlık bölgesinde bir miting düzenlediler. Bu miting Türk ulusunun işgaller karşısında düzenlediği ilk mitingdir. Venizelos’un işgal beyannamesinin⁴ Yunan deniz yüzbaşısı Mavroudis tarafından kilisede toplanan Rumlara okunması üzerine Rumlar sevinç çığlıkları atarak meydanlara döküldüler. Bu durum üzerine İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti üyeleri belediye binasında toplanarak miting kararı aldılar. Aynı toplantıda İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti’nin adı “Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi” olarak değiştirildi (Özalp, 1971, 6; Tansel, 1991, 188). Böylece işgalin kesinlikle kabul edilmeyeceği dile getiriliyordu. Gece yapılan mitinge yaklaşık on bin kişi katıldı (Taçalan, 1971, 232). Memleketin içinde bulunduğu tehlikeli durumun anlatıldığı mitingde Vasıf (Çınar) Bey, Hukuk-u Beşer Gazetesi sahibi ve başyazarı Hasan Tahsin Bey, eski müftü Rahmetullah Efendi ve belediye reisi Hasan Paşa konuşmacı olarak bulunmuşlardır (Umar, 1974, 105). Mitingde İzmir’in Türklerden alınamayacağı ve Yunanistan’a verilemeyeceği vurgulandıktan sonra işgali protesto eden telgraflar hazırlanarak ilgili makamlara bildirilmesi kararlaştırıldı (Hadisât, 19 Mayıs 1335). Aynı tarihlerde Samsun’a hareket eden Mustafa Kemal Paşa bu mitingle ilgili olarak; “*İzmir’de bazı genç vatanperverler, ayın 14/15. gecesi bu elim vaziyet hakkında müdavele-i efkâr eylemişler ve emrivaki haline geldiğine şüphe kalmayan Yunan işgalinin ilhakla neticelenmesine mani olmak esasında müttefik kalmışlar ve Redd-i İlhak prensibini ortaya atmışlardır*” (Atatürk, 1993, 3) diyerek bu çıkışı çok olumlu gördüğünü bildirmiştir.

İşgaller karşısında Türk ulusunun tepkisinin somut bir ifadesi olan mitinglere Anadolu açısından bakıldığında, manzaranın bu bakımdan pek farklı olmadığı görülmektedir. Aynı heyecan, uyanış (Mustafa

4 Beyannamenin metni için bkz: Ömer Sami Coşar, **Günü Gününe İstiklal Harbi Gazetesi**, (15 Mayıs 1919).

Kemal'in ifadesiyle "Milli İntibah") Anadolu'nun ücre köşelerine kadar ulaşmış durumdadır. Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Mayıs'ta yayımlayacağı genelgeden sonra daha hızlı bir ivme kazanacak miting sürecine kronolojik olarak bakıldığında Anadolu'da yapılan mitinglerin bazılarının şu şekilde olduğu görülmektedir:

Bunlardan ilki ve İzmir'e yakınlığı dolayısıyla Ege Bölgesi'nde erkenden başlayan mitinglerin en önce yapılanlarından birisi olan, 15 Mayıs 1919 tarihli Denizli Mitingidir. Mutasarrıf Faik Bey, Ahz-ı asker Reisi Miralay Tevfik Bey, Küçükağaoğlu Ali Bey, Hacı Aziz Bey, Tavashoğlu Mustafa Bey, Şirvanlı Gıyasi Efendi, Küçükoğlu Niyazi Bey ve Defterdar Süleyman Beylerin aldığı miting kararıyla toplanan mitingde, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ve eşraftan diğer birkaç kişi halkı heyecanlandıran konuşmalar yapmışlardır. Ahmet Hulusi Efendi konuşmasının bir bölümünde İstanbul hükümeti'nin vatanın düşmana teslimi konusundaki çaresizlik politikasını eleştirerek; "Onlar irade ve kararlarına sahip değildirlere, onların emri ve fetvası aklere ve şer'an caiz değildir. Müftünüz olarak cihad-ı mukaddes fetvasını ilan ve tebliğ ediyorum" diyerek vatanın kurtuluşu noktasında İstanbul ile olan görüş farklılığına işaret etmiştir (Kutay, 1972, 46). Miting sonunda İtilaf Devletleri temsilciliklerine çekilen telgraflarda Denizli halkının İzmir'i müdafaaya hazır olduğu bildirilmiştir (Köstüklü, 1990, 66).

Aynı tarihte Muğla Kuvay-ı Milliyesi'nin liderlerinden Ragıp Bey'in öncülüğünde toplanan Muğla Mitinginde de Hacı Süleyman Efendi, Dr. Şerif (Baydur) Bey ve Zekâi (Eroğlu) Bey ateşli konuşmalar yaparak halk Milli Mücadeleye teşvik edilmiştir. Miting sonunda alınan kararlar arasında; "Ahiren İzmir ve havalisinin Yunanistan tarafından ilhak ve İzmir'e çıkartmış olduğu asâkir-i müselleha ile başlamış oldukları işgal hareketini kemal-i şiddetle protesto ediyoruz" denilerek işgaller karşısında mücadele kararlılığı gösterilmiş, bu konuda Redd-i İlhak heyetinin daha aktif çalışması istenmiş ve bu hususta kendilerine her türlü desteğin verileceği ifade edilmiştir (Türkes, 1973, 21-22).

İzmir'in işgaline tepki olarak bu mitinglerden başka 17 Mayıs'ta Denizli'nin Çal ilçesinde ve Karacasu'da (BTDD, II, 23-24) mitingler düzenlenmiştir.

16 Mayıs'ta İnegöl'de, 19 Mayıs'ta Edirne ve Babaeski'de düzenlenen mitinglerde de İtilaf Devletleri çekilen telgraflarla protesto edilmiştir. 27 Mayıs tarihinde Edirne'de Selimiye Camii önünde toplanan ikinci bir mitingde Avni Bey, Merkez Numune Reşidesi Müdürü Hamdi Bey ve Matematik öğretmeni Ömer Natfi Bey halkı heyecanlandıran konuşmalar yapmışlardır (Güner, 1992, 79). Miting sonunda alınan kararlar arasında;

"1- Merkezi İstanbul olmak üzere bütün Edirne vilayetimiz küçük Asya'dan ve Türklerin ekseriyet teşkil ettiği mahallerin hakimiyetinin Osmanlıdan ayrılması kesinlikle mümkün olamaz.

2-Savaşın önce sınırlarımız içinde bulunan ve İslam unsuruyla meskûn olan memleketlerimiz Osmanlı idaresi altında kalmalı...” (İleri, 31 Mayıs 1919) denilerek adeta “Misak-ı Milli” portresine işaret edilmiştir.

Aynı günlerde İzmir’in işgaline tepki olarak Bursa (Yeni Gazete, 21 Mayıs 1919) ve İzmit’te mitingler yapılmış ve miting sonunda alınan kararların özeti olarak; “Washington nazarında insanlığa karşı ortaya koyduğu düsturlarla namusunu elimize rehine veren Wilson hazretleri için sözünü yerine getirmek bütün Amerika milleti namına bir haysiyet meselesi telakki edilmelidir” (İleri, 24 Mayıs 1919) denilmiştir.

İç Anadolu Bölgesi’nde İzmir’in işgalini protesto için, Ankara’da 16 Mayıs ve 25 Mayıs’ta olmak üzere iki kez, Eskişehir’de ise 17 Mayıs’ta büyük mitingler düzenlenmiştir. Yaklaşık on bin kişinin katıldığı Odunpazarı’nda yapılan Eskişehir Mitinginde Darülmualimin hocalarından Murad Bey, memleketin içinde bulunduğu acıklı durumu yansıtan bir konuşma yapmıştır. Mitingde yapılan diğer konuşmalardan sonra alınan kararlar, önce Eskişehir Mutasarrıf Vekili Kadı Ahmet Efendi ve İngiliz kontrol zabıtine verildi. Mutasarrıf Vekili, kararların hükümete bildirileceğine, İngiliz zabiti de kararların Amiral Calthorpe’a ulaştırılacağına dair söz verdiler (İstiklal, 23 Mayıs1919).

24 Mayıs 1919’da Adapazarı’nda, İzmit Redd-i İlhak Cemiyeti’nin düzenlediği bir miting yapılmıştır. İstanbul’dan Anadolu’ya silah ve cephanenin intikal güzergahı üzerinde olan bu bölgedeki mitinge yaklaşık yüz yirmi bin kişi katılmıştır (Akdağ,2002, 753).

Doğu Anadolu Bölgesi’nde Erzurum’da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin öncülüğünde yapılan mitingde cemiyetin kurucusu Cevat Dursunoğlu bir konuşma yapmış ve konuşmasında; İtilaf devletlerinin Doğu Anadoluhumuzu Ermenilere vermek kararında olduklarını, buna karşı koymanın tek çaresinin teşkilatlanmak olduğunu, aksi halde hepimizin kılıçtan geçmesinin muhakkak olduğunu belirtmiştir (Karabekir, 1969, 27; Baykal, 1969, 537).

Diğer bölgelerde ise Siirt’te 19 Mayıs 1919’da (Baykal, 1969, 531), Diyarbakır’da 22 Mayıs 1919’da (Diyarbakır İl Yıllığı, 208-209) Trabzon’da 16 Mayıs 1919’da, 17 Mayıs’ta Giresun’da (Özel, 1991,70-71) ve Sinop’ta 3 Haziran 1919’da (Şahingöz, 1986, 149) mitingleri düzenlenmiştir.

3.3.Mustafa Kemal Paşa ve Mitingler

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline karşı protesto ve tepkilerin ard arda düzenlen mitinglerin İtilaf Devletleri’ni tedirgin etmesi üzerine bu devletlerin baskısıyla Damat Ferit hükümeti 25 Mayıs 1919’da,

İstanbul'daki mitingleri yasaklamıştı. Bu kararın hükümet tarafından Anadolu'da da uygulanma düşüncesi üzerine Mustafa Kemal Paşa tam ters yönde hareket ederek; Yunan tecavüz ve mezalimi hakkında fedakâr, kahraman Anadolu halkını aydınlatmak, halktaki dağınıklığı ve yıldınlığı gidermek, toparlanmasını sağlayarak özgüvenini arttırmak için mitinglerin devam etmesini istedi (Şahingöz, 1986, 281). 28 Mayıs'ta Havza'dan yayınladığı ve Havza Genelgesi olarak bilinen tebliğatını valilere, bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurum'da 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu, Diyarbakır'da 13. Kolordu komutanlıklarına ve Konya'da Ordu Müfettişliğine bildirdi. Bu tarihten itibaren miting süreci ve kamuoyu oluşumunun seyrine, dolayısıyla Milli Mücadele'nin geleceğine etki eden bu genelgenin tam metnini bir fikir vermek amacıyla burada aynen veriyoruz:

“İzmir'in ve maalesef bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali, ilerideki tehlikeyi daha açık olarak hissettirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için milletçe daha canlı olarak tepki gösterilmesi ve bunun devam ettirilmesi lazımdır. Milli hayat ve istiklalimizde gedikler açan işgal ve ilhak gibi hadiseler bütün millete kan ağlatmaktadır. İzdırplar zaptolunamıyor. Hazmedilmesi ve dayanılması mümkün olmayan bu duruma derhal son verilmesinin bütün medeni milletler ile büyük devletlerin adalet ve nüfuzlarından sabırsızlıkla beklediğini göstermek gayesiyle önümüzdeki hafta muhtelif vilayetlere göre pazartesi başlayıp çarşamba günü müracaatın arkası alınmak üzere büyük ve heyecanlı mitingler yapılarak milli nümayişlerde bulunulması, bunun bütün kasaba ve köylere kadar genişletilmesi bütün büyük devletlerin temsilcilikleriyle, Babıali'ye uyarıcı telgraflar çekilmesi, yabancıların bulunduğu yerlerde yabancılara da uyarılmakla beraber milli nümayişlerde sükünat ve terbiyenin korunmasına son derece dikkat edilmesi, hristiyan halka karşı bir tecavüz, nümayiş ve düşmanlık gibi tavırlar alınmaması zaruridir. Zatiatilerin bu fikirler etrafında hassas ve müessir bulunmaları dolayısıyla işin iyi idare edileceği ve başarıya ulaşacağına acizlerinde tam bir güven vardır. Neticesinden haberdar buyrulmamı rica ederim” (Atatürk, 1993, 22-23).

Bu genelge üzerine zaten işgal günlerinden beri devam eden mitingler ve protesto telgraflarının sayısı giderek artmıştır. Gerçekten de bu genelgenin resmi sıfatla yayınlamış olması çok etkili olmuş ve ulusun işgaller ve zulümler karşısındaki duyarlılığı çok daha artarak mitingler dalga dalga yurt sathına yayılmıştır.

1919 sonbaharına gelindiğinde örgütlenmeye paralel olarak halk tepkisi devam etmiş ve 27 Kasım'da Balıkesir'de, bunu takip eden günlerde de Sındırgı, Edremit ve Burhaniye'de İzmir için mitingler düzenlenmiştir. “İzmir'imiz için miting” başlığını taşıyan davetiyelerin dağıtılmasıyla toplanan mitingde Vehbi (Bolak) Bey ve Vasıf (Çınar) Bey ateşli konuşmalar

yaparak işgal sürecinde İzmirlilerin çektikleri sıkıntıları dile getirmişlerdir (İzmir'e Doğru, 30 Teşrinisani 1919).

Anadolu hareketi bu yönde gelişirken işgalci devletlerin İstanbul Hükümeti üzerindeki baskısı giderek artmıştır. Bu cümleden olarak İngiltere Fevkalâde Komiserliği'nden Babıâli'ye bildirilen bir notada; Sivas bölgesinde azınlıklara baskı yapıldığı, daha kötü bir durum olursa Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan sorumlu tutulacağına bildirilmesi üzerine; Mustafa Kemal Paşa bu notayı değerlendirirken, gerçekte Sivas'ta böyle bir durumun söz konusu olmadığını, bütün yurttan zulüm ve işgallere karşı halkın gösterdiği doğal tepkinin engellendiği takdirde milletin buna göstereceği reaksiyondan doğacak olaylar karşısında sorumluluk kabul edebilecek ne komutan, ne bir sivil idareci ve ne de hükümet düşünemediğini bildirmiştir (Atatürk, 1993,26).

Mustafa Kemal Paşa'nın bu şekilde resmi görevi dışında Anadolu ve Rumeli'nin dört bir yanıyla haberleşmesi ve millete kan ağlatan işgal ve ilhak olaylarını protesto etmek üzere kasaba ve köylere kadar yaygınlaştırılan heyecanlı mitinglerle milli gösterilerde bulunulması yolunda 28 Mayıs tarihli bu genelgesi Türklük bilincini ülke çapında uyandırma ve harekete geçirme atılımıdır (Korkmaz, 1987, 55).

Miting sürecinde ikinci dönem olarak nitelendirilebilecek devre, İngilizlerin 15 Eylül 1919 tarihinden itibaren daha önce işgal ettikleri güney vilayetlerimiz olan Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlara terk etmesiyle başlamıştır. İngiltere; Fransa'nın Musul'daki haklarını tanıması karşılığında bu vilayetlerimizdeki işgal birliklerini geri çekmeye başladı (Jaesckhe, 1970, 74). Bu tarihten itibaren bu bölgenin Fransız ve Ermeni kuvvetleri tarafından işgale uğraması yeni bir miting dalgasına yol açmıştır. Güney cephesinde esas olarak Fransız işgalinden sonra başlayan mücadele, şartlar itibarıyla Batı cephesinden oldukça farklılık gösterir. Halkın da bizzat katılımıyla yürütülen ve şehir savunması biçiminde verilen mücadeleler, Mustafa Kemal Paşa'nın takma isimle bölgeye gönderdiği askeri hüviyeti haiz kişilerin öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Bundan dolayı Mustafa Kemal Paşa bölgede verilen mücadelenin niteliği gereği psikolojik harp taktiği içinde büyük bir karşı propaganda başlatmak suretiyle Türk milletine, miting ve protestolarla işgalin kınanmasını bildirirken, alınacak kararların ve yayımlanacak bildirimlerin bir suretinin basın organlarına da gönderilmesini istemiştir (Akbiyık, 1988, 785). Bunun üzerine Türk kamuoyu ayağa kalkmıştır. Hiçbir şehrimiz ve ilçemiz yoktur ki Güney vilayetlerimizin işgalini protesto için miting yapmamış veya protesto yayınlamamış olsun. Bu sebeple denilebilir ki güneyde verilen mücadele bir kamuoyu mücadelesi olmuştur. Bu cümleden olarak Mardin'de 30 Ekim 1919'da bir protesto mitingi yapılmıştır (İrade-i Milliye, 3 Teşrin-i sani 1335). Antep'iler de 25 Ekim 1919 tarihinde yaklaşık otuz bin kişinin katıldığı büyük bir miting düzenleyerek Fransız işgalini protesto etmişlerdir (İrade-i Milliye, 27 Teşrin-i evvel, 1919). Yapılan mitinglerde ve yayımlanan

protestolarda özetle; Fransızlarca işgal edilen Adana, Antep, Maraş ve Urfa vilayetlerinde nüfusun ezici çoğunluğunun Türk olduğu ve bölge halkının Türk hakimiyetinden ayrılmak istemediği, işgalin Mondros Mütarekesi'ne, Wilson Prensipleri'ne ve milletlerarası hukuka aykırı olduğu, işgalin Türk hakimiyetine vurulmuş bir darbe olduğu, milletin istiklali uğrunda gerekirse canını bile feda edeceği ve işgalin Türk-Fransız dostluğuna gölge düşürdüğü bu yüzden bölgenin hemen boşaltılması istenmiştir (Akbiyık, 1988, 788). Bu protestolar basın yoluyla kamuoyuna duyurulmuş ve Mustafa Kemal Paşa tarafından takdirle karşılanmıştır (Atatürk, 1991, 134-135).

10 Aralık 1919'da ise genel olarak işgallerin tümünü protesto eden Kastamonu'da bir kadın mitingi yapılmıştır (Açıksöz Gazetesi, 14 Aralık 1919). Daha sonraki dönemlerde sayısı azalmakla birlikte İtilaf Devletleri'ni hedef alan mitingler de yapılmıştır. Bunlardan birisi, Konya'da işgalci İtalyan kuvvetlerinin, Milli Mücadele'yi destekleyen Öğüt gazetesini kapatmaları üzerine 28 Ocak 1920'de yaptıkları büyük protesto mitingidir. Mitingde konuşan Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Sivaslı Ali Kemali, "Bugün, Öğüt'ü kapatmışlarsa yarın bir başka Öğüt çıkacak, bizi hak ve hakikat yolunda asla ve asla susturamayacaklar" diye haykırmıştır. Nitekim o gün Öğüt'ün yerini Nasihat adlı bir gazete almıştır (Baykal, 1988, 475-476). Kuşkusuz burada olduğu gibi Milli Mücadele'nin genelinde de basının son derece büyük önemi vardır. Bu dönem basını, Anadolu ve İstanbul basını olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Her iki taraf basını da yine Milli Mücadele konusunda ikiye ayrılmışlardır. İstanbul basını içinde Tasvir-i Efkâr, Vakıf, Zaman, Akşam, Tercüman, İstiklal, İleri ve Yenigün gazeteleri Milli Mücadeleyi desteklerken; Peyam-ı Sabah, İstanbul ve Alemdar gazeteleri ise karşı çıkmışlardır. Anadolu basını içinde ise; İzmir'e Doğru, Açıksöz, Arkadaş, Yeni Adana, Albayrak, Anadolu, Işık, Öğüt, Dertli, Emel, Ahali, İstikbal, İrade-i Milliye ve Hakimiyet-i Milliye gazeteleri Milli Mücadeleyi desteklerken; Ferda, İrşat ve Zafer gazeteleri ise karşı çıkmışlardır (Öztoprak, 1981, 3-13, Baykal, 1988, s. 472).

4. SONUÇ

Milli Mücadele döneminde, İzmir'in işgalinden sonra başlayan mitinglerin direniş yönünde kamuoyu oluşturma işlevi açısından incelendiği bu araştırmamızda, teknik açıdan şu özellikler tespit edilmiş bulunmaktadır:

Şekil bakımından mitinglerin düzenlenişinde daha çok müdafaa-i hukukçular, eşraf ve din adamları (müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin bulunmadığı yerlerde) etkili olmuşlardır. İstanbul mitinglerinde ise Türk Ocakları ve Darülfünun talebeleri önderlik yapmışlardır. Miting yapılması için izinler konusunda ilgili yerin mülki amirine başvurulur, uygun görülürse miting düzenlenirdi. Miting davetiyeleri mahalli basın organlarıyla halka duyurulur, mitingin amacı, yeri ve zamanı bu davetiyede açıkça belirtilirdi.

Miting kararları da; İtilaf Devletleri temsilcilikleri, Amerika temsilcisi, tarafsız devletlerin temsilcileri, padişah, sadaret makamı, hariciye ve dahiliye nazırlıkları, Mebusan ve Ayan Meclisi başkanlıkları ve Heyet-i Temsiliye'ye gönderilirdi.

Mitinglerde içerik bakımından ise; mütareke koşullarının ihlallerine gösterilen tepki, "Wilson İlkeleri", vatanın bütünlüğü düşüncesi, ulusal direniş, ulusal birlik ve beraberlik, ulusal bağımsızlık, çağdaş değerler (özgürlük, eşitlik, adalet, insanlık, milliyet) ana tema olarak ön plana çıkan konular arasındaydı.

Tespit ettiğimiz bu tür özellikleriyle mitingler, Milli Mücadele döneminde ulusal direniş yönünde kamuoyunun oluşmasında, ulusal bağımsızlık doğrultusunda kitlelerin mobilize oluşunda, Milli Mücadele'nin düşünsel ve eylemsel hazırlık devresinde belirlenen amaçların gerçekleştirilmesinde oldukça işlevsel olmuşlardır. Kuvay-ı Milliye birliklerinin oluşturulması, kongrelerin toplanması, İstanbul hükümetlerindeki sık sık değişikliğe gidilmesi ve Mebuslar Meclisi'ndeki milletvekillerinin Misak-ı Milli konusundaki duyarlılıklarında mitinglerin etkisini görmek mümkündür. Mitingler sonunda oluşturulan kamuoyu ile ulusal bilinç yeniden canlandırılmış, bu bilinç ve Mustafa Kemal öncülüğünde tarihsel hedeflerin doğru tespit edilmesi sağlanmıştır. Haklılık ve meşruluk çizgisinden sapmadan verilen bu mücadele, Misak-ı Milli sınırları içinde çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına giden yolu açmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbıyık, Y.** (1988). Güney Vilayetlerimizin İşgalinin Türk Basımındaki Yankıları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.Iv, S. 12, (Temmuz 1988).
- Akdağ, Ö.** (2002). İstiklal Savaşı'nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918-Haziran 1920), *Türkler*; C.15, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Arıburnu, K.** (1975). *Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri*, Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- Atatürk, K.** (1993). *Nutuk*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, (1991). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Baykal, B. S.** (1969). İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Anadolu'daki Tepkileri, *Belleten*, C.XXXIII, S.129-132.
- Baykal, H.** (1988). Milli Mücadele'de Basım, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.Iv, S. 11, (Mart 1988).
- Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, C.1ı**, (Nisan 1968).
- Diyarbakır İl Yıllığı, 1967.
- Girgin, K.** (1982). *Politika Sözlüğü*, İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Güner, Z. ve Orhan Kabataş** (1980). *Milli Mücadele Beyannameleri Ve Basım*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İzmir Fecayii**, (Basım Yeri Ve Tarihi Yok).
- Jaesckhe, G.** (1989). *Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaplan, M., Enginün, İ. ve Diğerleri** (1981). *Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele Ve Mustafa Kemal*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karabekir, K.** (1969). *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Korkmaz, Z.** (1987). Milli Mücadele Ve Sonrasında Türklük Şuuru, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. Iv, S.10 (Kasım 1987).
- Köstüklü, N.** (1992). *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta Ve Burdur Sancakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kutay, C.** (1972). *Kurtuluşun Ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Meray, S. L.** (1954). Halk Efkârı Ve Yoklaması, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.Ix, Sayı: 3.
- Özalp, K.** (1991). *Milli Mücadele (1919-1922)*, C.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Özel, S.** (1991). *Milli Mücadele'de Trabzon*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztoprak, İ.** (1981). *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Basını*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sezer, D.** (1972). *Kamuoyu Ve Dış Politika*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Şahingöz, M.** (1986). İzmir, Maraş Ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto Ve Mitingler, A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Taçalan, N.** (1971). *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Tansel, S.** (1991). *Mondros'dan Mudanya'ya Kadar; C.I*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türkeş, Ü.** (1973). *Kurtuluş Savaşında Muğla*, İstanbul.
- Umar, B.** (1974). *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Ülken, H. Z.** (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: Meb Talim Ve Terbiye Dairesi Yayınları.

Gazeteler

Açıksöz

Alemdar

Hadisât

İkdam

İleri

İrade-i Milliye

İstiklal

İzmir'e Doğru

Memleket

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Yeni Gazete